

Raffay Emő

Nagy-Románia születése*

Románia nemzetiségi politikája 1920-ig

Az elmúlt jó száz év alatt Romániáról megjelent román és nyugat-európai írásokból egy tényező elemzése mindig hiányzott. Ez nem más, mint Románia *soknemzetiségű* voltának elismerése és vizsgálata. Mi ennek az oka?

Mindenekelőtt az, hogy a román hivatalos politika a homogén etnikumú ország elképzelését hirdette, mely szerint Romániában *nem létezik* nemzetiségi kérdés. Ennek megfelelően a szakmai szempontból hallatlanul alacsony színvonalon álló korabeli román statisztika nem tartotta feladatának a lakosság nemzetiségi megoszlás szerinti fölmérését. A másik ok a román nép akkori szétszórtságából fakadó *szemléleti álláspont*. Ez részben abban nyilvánult meg, hogy a román tudósok, politikusok és az értelmiség legnagyobb része csak a határon kívül élő románok helyzetével foglalkozott, s az őket ért sérelmeket hozta az egész világ tudomására, részben pedig abban, hogy az állandó „sérelemi állapot” hatására úgy érezték, hogy Románia nemzetiségei a legnagyobb mértékben veszélyeztetik az országot. Ezért mint valami titkot kezelték a nemzetiségek létét, ugyanakkor mindent megtettek beolvasztásukért. A

* A tanácskozássra írásban elküldött anyag. Részletek egy nagyobb tanulmányból.

román politikai közvéleményben annyira elhatalmasodott ez a nézet, hogy pontos megértése talán már csak a néplélektan szakemberei segítségével történhetne meg. A soknemzetiségű léttel való szembe nem nézés harmadik oka a román történettudományos gondolkodás uralkodó szárnya álláspontjának hatása, vagyis hogy a románok őshonosak jelenlegi lakóhelyükön, míg a többi etnikum későbbi jövevény. Nagy részük már elrománosodott; vannak azonban még töredékeik, telepeik itt-ott az ország területén. Ez a szemlélet a leghatározottabban sugallta a más népek beolvasztását, ezt tartva a történelmi fejlődés helyes irányának. Ha pedig ez a haladás útja, akkor ez a beolvasztásukra alkalmazott módszereket is szentesíti a „magukat befészkelő törökök”, a „betolakodó oroszok”, a magyarok, bolgárok, görögök és a többi nemzetiség ellen (Nicolae Iorga kifejezése). E szemlélet alapján érthetők meg egyes román történészek kirohanásai például a székelyek ellen, akiket a magyar királyok szerintük azért telepítettek Erdélybe, az „ősi román földre”, hogy megbontsák a román etnikai tömböt. A történelmi valóság, mint az köztudott, ezzel szemben az, hogy az első román pásztorok Erdélybe hatolása idején a székelyek már régen ezeken a területeken éltek. E szemlélet jegyében írhatta le a román statisztikai szolgálat vezetője, *L. Colescu*, 1905-ben: „A román királyságban szerencsénkre nincs nemzetiségi kérdés”, majd: „a román állampolgárok csoportjait néprajzi és az eredeti haza szempontjából nem különböztettük meg, ez nem is képezte a népszámlálás feladatát, ...mert a román többség őslakókból áll, viszont a honosított idegenek

csak egy törpe kisebbséget alkotnak... Mint *néprajzi jelenséget* megemlíthetjük még a *néhány ezer csángót és székelyt, akik eredeti magyarságukat elvesztették...* Még van *néhány bolgár és szerb telep* a Duna menti községekben, mindnyájan meghonosodva.” Colescu elismeri, hogy vannak cigányok szerte az országban, s Dobrudzsában „idegen elemek” találhatók.

A helyzet jobb megértése céljából tekintsük át a rendelkezésre álló statisztikai adatokat. A vizsgálódást a legnagyobb mértékben megnehezíti a román statisztika politikai-nemzeti érdekeknek történt alávetése, aminek az lett a következménye, hogy fontos adattípusokat föl sem vettek, más esetben nem hoztak nyilvánosságra. Jellemző, hogy a nemzetközi statisztikai szervezetnek a századfordulón föl kellett szólítania Romániát, hogy kezelje szabadelvűen a statisztikai adatokat. A román miniszterelnök erre ezt válaszolta: „Első a nemzeti érdek, s amennyiben ezzel összeegyeztethető, ennek keretében érvényesülhet a szabadelvűség.”

Hihetetlen, de a 19. századi Romániában csak 1859-ben és 1899-ben volt népszámlálás. 1859-ben a lakosság 3 861 848 fő (más adatok szerint 4 424 961 fő), 1899-ben 5 956 690 fő. A másfél-kétmilliós különbözetet korántsem csak a természetes szaporodás, hanem a bevándorlás is adja, amellett, hogy 1859-ben még Besszarábia egy részének lakosságát is beleszámíthatták, 1899-ben már nem. Ekkorra pedig Dobrudzsa és lakossága került Romániához.

A nemzetiségeket egyik népszámlálás sem mutatta ki. Az 1877-78-as háború után nyilvánosságra került

adatok szerint a *Dobrudzsa nélküli* területen az alábbi nemzetiségek éltek:

zsidó	400 000
cigány	200 000
szláv	83 000
német	39 000
magyar	29 000
örmény	8 000
görög	5 000
francia	2 800
angol	1 000
olasz	500
török, lengyel, tatár stb.	2 700
Összesen	771 000

E számsorból a nyugat-európaiak és a magyarok nyilvánvalóan az idegen állampolgárságot jelentik. A román állampolgárságú magyarok száma akkoriban körülbelül 200 000 – 250 000 főt tett ki.

Ehhez hozzá kell számítani *Dobrudzsa* lakosságát. Román adatok szerint 1878-ban 116 732 lakos élt ott, más adatok szerint mintegy 150 000. A román adatközlés szerint a lakosságból körülbelül 33 000 román, a többi több mint egy tucat különféle nemzetiséghez tartozott.

Az akkor körülbelül 5,3 – 5,4 milliós Románia lakosságából körülbelül 1,0 – 1,1 millió volt a nem-románok lélekszáma, ez a teljes lakosságnak 20 %-át tette ki.

Az 1899-es népszámlálás a lakosságot állampolgárság szerint osztályozta. Eszerint Románia lakossága három csoportba osztható: a román állampolgárok, idegen állampolgárok és a hontalanok (akik az országban élnek, de nincs állampolgárságuk). „Román honos” 5 489 296 fő, hontalan 278 560 fő (4,73 %), külföldi állampolgár 188 834 fő (2,17 %). Az összes nem román honos ezek szerint a lakosság 6,9 %-át tette ki.

E felosztás mellett még vallási bontást végeztek. A teljes lakosság 91,5 %-a görögkeleti, 4,5 %-a zsidó, 2,5 %-a római katolikus, 0,4 %-a protestáns, 0,7 %-a mohamedán, 0,3 %-a lipován, 0,1 %-a örmény. A román népszámlálás az ortodoxok közé vette föl a görögkatolikusokat (ezt románellenes vallásnak tartották), s együtt számlálta a lutheránusokat a kálvinistákkal.

Ezekből következik, hogy – Dobrudzsát kivéve – a romániai nemzetiségek hozzávetőleges létszámát a vallási és az állampolgári megosztás összevetéséből lehet megállapítani.

Románia legkevertebb területe a 15 536 km² területű Dobrudzsa, amelyet 1878-ban csatoltak az országhoz. A román nemzetiségi politika itt egy Európában egyedülálló módszerhez folyamodott: *nem adta meg a politikai jogokat Dobrudzsa nem-román lakosságának*. E terület lakosságának nem volt választójoga, ők sem voltak megválaszthatók, a hivatalnoki kart Moldvából

és Havasalföldről telepített *született* románokból szervezték meg. Ez azt jelentette, hogy Dobrudzsa népeinek kevesebb joga volt román, mint török fennhatóság alatt. A 70-es, 80-as években, mivel a dobrudzsai románság lélekszáma jóval a lakosság 50 %-a alatt maradt, nagyméretű *telepítési mozgalom* indult meg. A telepesek jó része az 1877-78-as háború veteránjaiból került ki. Mivel az ottani őslakosság az intézkedést ellenségesen fogadta, teljesen új falukat alapítottak. A telepítés még az első világháború előtti években is nagy erővel tartott. Mivel a telepes románok megkapták a politikai jogokat, a helybeliek fölvtették a küzdelmet e jogok megszerzéséért. Ennek során készült el a terület etnikai leírása. Ezek szerint a századfordulón Dobrudzsa lakóinak száma 267 808 fő volt. Román állampolgársággal rendelkezett 245 742 fő. A lakosságból *ismerte* a román nyelvet 138 537 fő, 34 352 volt a törökök és tatárok száma, 34 524 bolgár, 24 069 orosz, 9104 görög, 8311 német, 4447 zsidó, 2848 örmény, 6706 egyéb. Ezek a számok nem fedhetik teljesen a valóságot, ugyanis egy 1900-ban megjelent román könyv adatai szerint az „idegen” lakosság arányszáma „még mindig” 51,8 % ebben a tartományban. Hogy a román kormányzat mennyire nem érezte magáénak e területet, azt mutatja *I. Lahovary* miniszter beszéde, melyet 1906-ban egy *Ştefan cel Mare* néven átadott telepes falu átadásakor mondott, melyben a román telepeseket az *őslakókkal* való jó viszony kialakítására figyelmeztette. Bizonyos adatok szerint akkoriban csak Dobrudzsában legalább 40 000 török élhe-

tett (nem számítva a tatárokat), legalább 38-39 ezer bolgár, mintegy 28-29 ezer orosz és ukrán.

Viszonylag nehéz megállapítani a román állampolgárságú *magyarok* lélekszámát. A román statisztika ugyanis csak az idegen alattvalók között közöl osztrák-magyar állampolgárokat, 104 108 főt. Románia valódi magyar nemzetiségű állampolgárai között mindenekelőtt a *csángó* népességet kell kiemelni. Hozzávetőleges számukat a vallási megoszlás alapján lehet megállapítani, mivel nagy többségük római katolikus maradt. Az 1899-es román népszámlálás adatai szerint 70 408 római katolikus állampolgár volt, ebből Moldvában, a csángóvidéken 62 260 fő. A iasi püspökség 1902. évi schematizmusa szerint számuk 64 601 lélek. Ehhez kell még számolni a honosságukat veszített magyarokat (kb. 6700 fő). Az egyházi adatok alapján a (román állampolgárságú és hontalan) romániai magyarok lélekszáma a századfordulón mintegy 70 – 75 ezerre tehető, ha hozzájuk számítjuk a romániai protestáns magyarokat is (kb. 1700 fő). (Szemben Colescu „néhány ezres” adatával.) Tényleges számuk valószínűleg magasabb volt. Ezt a népességet a román statisztika azonban románának nevezte. Ezen kívül viszonylag nagy volt a Magyarországról Romániába munkavállalási célból áttelepültek száma, közülük kb. 60 - 65 ezer főt lehet magyarnak tartani.

Románia legnagyobb nemzeti és vallási kisebbsége a *zsidóság* volt. A 18. század végétől kezdve gyors ütemben telepedtek az országba. Eleinte Moldvában telepedtek le, majd Munténiába is átköltöztek. 1859-

ben a hivatalos adatok szerint az országban 143 168 fő zsidó élt (3,3 %), valamennyi hontalan. 1899-ben számuk megközelítette a 270 ezret. Ebből a tömegből mindössze 4272 fő zsidó kapta meg a román állampolgárságot, ők is csak a nagyhatalmak követelésére. Közülük *256 500 fő hontalan volt*, a többi más országok polgára (köztük majdnem 5000 osztrák-magyar állampolgár). A zsidóság egy romániai törvény értelmében a falvakban nem telepedhetett le, így azután a városok jó részében hamarosan zsidó többség alakult ki (Iasi, Botoşani, Piatra, Bacău, Dorohoi, Hârlău, Moineşti, Herta, Mihăileni, Fălticeni, stb.). 1899-ben Moldva teljes városi népességének 38,7 %-át tette ki, az egész ország városainak 19,0 %-t adta a zsidó lakosság. Európa országai közül Románia a második helyen állt a zsidóságnak az összlakossághoz viszonyított arányai szerint. Az a tény, hogy óriási többségük még az állampolgárságot sem kapta meg, jól mutatja a román politikai élet antiszemitizmusát. Annak ellenére, hogy rendszeresen pogromokat és más üldözéseket szenvedtek, lélekszámuk nagymértékben növekedett (1930: 536 006, Nagy-Romániában 730 000 fő). Tény viszont az is, hogy a román gazdasági életben nagy szerepük volt, főleg a kereskedelemben és a mezőgazdaságban. Utóbbiban mint bérlők vettek részt.

A második Balkán-háború előtt Románia lakosságának száma 7,2 millióra emelkedett. Ebből *legalább 10 % a nem-románokhoz számítható*, s a második Balkán-háború után ez az arány nagymértékben nőtt, hiszen a Quadrilaterállal zömmel török, bolgár és tatár népesség került az országhoz. Románia 1918 tavaszán

megszállta *Besszarábiát*, ahol egymillió román mellett mintegy másfél millió bolgár, orosz, tatár, török, német, ukrán, zsidó, gagauc, stb. élt.

Függetlenül attól, hogy Románia nemzetiségeinek létszámát pontosan nem lehet megállapítani, tény, hogy lélekszámuk számottevő volt. Nem érdektelen tehát annak vizsgálata, hogy mik is voltak az 1914 előtti romániai nemzetiségi politika legfontosabb jegyei?

Az elmondottakból következik, hogy a fő cél a nem-románok beolvasztása volt. Ezt a legdrasztikusabb eszközökkel akarták elérni a hatóságok. Mindenekelőtt az iskolaügyben mértek érzékeny csapást a nemzetiségekre. A román állampolgárságú nemzetiségek közül a legerőszakosabb „politikát” a magyarság ellen alkalmazták: *a csángóknak egyetlen iskolájuk sem volt, amelyben magyar nyelven tanulhattak volna.* (Ehhez hozzátartozik még az is, hogy a csángók létszámát egyesek az általunk említett szám legalább kétszeresének adják meg.) Ugyanakkor történt ez, amikor a magyarországi románoknak *több ezer* iskolájuk volt. Feljegyezték, hogy a csángó kisgyermekeknek addig kellett az első osztályt járniok, amíg meg nem tanulták a román nyelvet. Még az óráközi szünetekben sem beszélhettek egymással magyarul. Hasonló volt a helyzet a katolikus egyház elrománosításánál is, hiszen hiába kell románul tanulni az iskolában, ha a templomban magyarul beszélhet a pap! 1848-ig zömmel magyar etnikumú papok éltek a moldvai csángók között, ebben az évben azonban visszahívták őket. Ezután híveik anyanyelvét egyáltalán nem ismerő papokat helyeztek közéjük.

Az igazi csapást azonban 1880 után mérték a római katolikus egyházra: 1884-ben Iași-ban püspökséget szerveztek, 1886-ban papneveldét, ahol *kizárólag román* lett a tanítási nyelv. Pedig a hívek anyanyelve, akiknek a papokat képezték, magyar volt. 1895 nyarán megszervezték Moldva területén a Szent József Provinciát, s Halasfalván (Hălăucești) rendházat építettek. Szabófalván (Săbăoeni) is egyházi iskolát szerveztek, szintén román tanítási nyelvvel. A századfordulóra elérték, hogy a moldvai magyar falvakban már csak egyetlen egy pap tudott magyarul, őt viszont a püspök eltiltotta a magyar misétől, de még attól is, hogy a magánéletben a hívők anyanyelvén beszélne. Az egyházi énekeskönyvek, a népszerű vallásos füzetek és minden egyéb kiadvány csak román nyelven készülhetett. (Összehasonlításképpen érdemes megjegyezni, hogy az erdélyi magyar fejedelmek már a 17. században kötelezővé tették az erdélyi románság számára az anyanyelvű misét. A dualizmus idején pedig a magyar állam tekintélyes pénzüsszeggel támogatta a román egyházakat. Az erdélyi román papságnak legalább 80 %-a egyáltalán nem tudott magyarul.)

A romániai magyarok, csángók politikai, gazdasági, ipari és pénzügyi tevékenységéről, történetéről nincs mit írunk: ilyen ugyanis *nem létezett*. A román állam egyszerűen nem tűrte, hogy polgárai bármilyen, nemzeti jellegű tevékenységet folytassanak. Vagyis, amikor a nagyromán irredenta európai méretű magyarellenes propagandát folytatott, a román kormányok megvalósították a *totális magyarellenes nemzetiségi politikát*. Gyakorlatilag az élet minden területén lehetetlenné

tették az anyanyelv használatát, ezek után pedig a statisztika nemlétezőnek vette a magyar etnikumot.

Hasonló helyzetben voltak nagyjából a Romániában élő magyar állampolgárok is. A bukaresti egyházmegyében 1903-ig összesen két iskolában tanítottak magyarul is, 1903-ban ez a szám háromra emelkedett. Az iasi egyházmegye kimutatása szerint egyetlen iskola sem volt, ahol legalább egy tantárgyat magyarul tanítottak volna (ide tartoztak a csángók). Ezenkívül törvény tiltotta, hogy a magyar állampolgárok iskoláiba román állampolgárok (például csángómagyarok) beiratkozzanak. Hozzá tartozik még az is a valósághoz, hogy a három magyar iskolában (de a többi nemzetiség néhány iskolájában is így volt) az összes iratot, beleértve a gyermekek otthoniakat értesítő könyvecskéjét is, csak románul lehetett vezetni.

Természetesen nem voltak jobb helyzetben a többi romániai nemzetiségek sem. Talán legtöbb iskolája a németeknek volt. Amikor pedig Törökország elismerte különálló nemzetiségnek a macedorománokat, a román kormány cserébe a dobrudzsai Constanța (Küstendže) megyében, ahol körülbelül 35 000 török élt, engedélyezte öt török elemi iskola megnyitását.

Más volt a helyzet a gimnáziumok esetében. Jól példázza a szinte patologikusan erőszakos nemzetiségi politikát V. Dumitrescunak, a constanțai gimnázium igazgatójának 1906-os jelentése: „Ezen iskolának az oktatáson és nevelésen kívül, az ország többi hasonló iskoláival együtt az is a célja, hogy *románokká változtassa át a gyermekeket*, akik közül legtöbben otthon

szülőiknél csak görögül, bolgárul, örményül stb. beszélnek.”

Ha hozzávesszük a fentiekhez az élet minden egyéb területén folyó románosítást (mint például a településnevek és a személynevek elrománosítása: Szabó – Săbău, Székelyfalva – Secuieni, stb.), józan ítélettel meg lehet állapítani, hogy Románia nemzetiségpolitikája a korabeli Közép- és Kelet-Európa legsovinisztább, legembertelenebb politikája volt. Az Osztrák-Magyar Monarchiáéhoz hasonlítani sem lehet, sőt, sok vonatkozásban túlszárnyalta az oroszországi nemzetiségi politikát is. A román politikusok generációinak ez volt a nemzetiségpolitikai „konceptiója” akkor is, amikor 1918 - 1920-ban Románia óriási idegen területeket és sokmillió nem-román lakost kapott. 1920 után a beolvasztási szándék méginkább elmélyült, hiszen az ország az addiginál nagyobb arányban lett soknemzetiségű. Sőt, 1920 után a román kormányok szolgálatára állt az az emberöltőnyi gyakorlat, amit Dobrudzsa elrománosítása idején szereztek.

A román irredenta mozgalmak

A román nép kisebb-nagyobb csoportjai az ezredforduló előtti és utáni évszázadokban a Balkán-félsziget és Közép-Európa különböző területeire jutottak el. Moldva és Munténia mellett bevándoroltak Besszarábiába, Bukovinába, Szerbiába, a Magyar Királyság keleti megyéibe, a magyar fennhatóság alatt álló Szörényi bánságba (amit később Olténianak neveztek el). Ezeken a területeken vallási ellentétek nem voltak, még a római katolikus Magyarországon is megtúrták őket, illetve az 1600-as évek legvégén indult meg áttérésük a görög katolikus egyházba. A bonyodalmak a nemzeti kérdés körül a nemzeti ébredés korszakában kezdődtek, amikor mint minden közép-európai népnél, a románoknál is mindenféle romantikus őshaza-képek alakultak ki. A román nép esetében az első történetírók az európai humanistáktól vették át a *latin eredet* elképzelését, később pedig ezt továbbfejlesztve alakult ki a *dákoromán kontinuitás* koncepciója. A bajok ott kezdődtek, amikor a román értelmiségiek, majd a politikusok is *politikai* következtetéseket kezdtek levonni ebből az elméletből.

A 18. század végén (1791, Supplex Libellus Valachorum) és a 19. század első felében még csak azt hangsúlyozták, hogy *a román nép az őshonos* Moldván és Havasalföldön kívül még Erdélyben is. Nem sokkal később azt kezdték hangsúlyozni, hogy e román törzsterületekre a magyarok mint barbár jövevények érkeztek, s katonai erővel verték le az erdélyi román államalakulatokat. A két román vajdaság egyesülése után a lassan kibontakozó önálló román történetírás kialakí-

totta azt az álláspontját, amelyet ugyan tudományosan nem tudott megalapozni, de amely nagymértékben elterjedt a román értelmiség között, s főleg a 19. század végétől bizonyos politikai mozgalmakat alakított ki. Ezt az álláspontot (amely egyébként Romániában a 20. század végén is teljesen elfogadott) a *dákoromán kontinuitás elméletének* nevezték el. Eszerint a román nép az egykori Dacia dák lakosságának és az ott később a római birodalom által létrehozott Dácia provincia romanizált népességének a keveredéséből alakult a Krisztus születése körüli évszázadokban. Attól kezdve egyfolytában ott él, tehát az összes, a 19 – 20. században is ott élő nép a nagy népvándorlás kora óta került be az ősi román területekre, vagyis az elsőbbség joga minden értelemben a románságot illeti. Ez a koncepció a nacionalizmus évszázadában gyors és nagy sikert aratott a különböző országokban élő román értelmiségiek, középosztálybeliek soraiban. Már a múlt század második felében, de főleg az utolsó két-három évtizedében különféle kulturális és ezzel összefüggő politikai mozgalmak születtek. Ezeknek vagy az volt a céljuk, hogy a bármely országban élő román népesség *kulturális* egységét alakítsák ki, vagy (s ez vált döntővé) előkészítsék a román etnikum *politikai, területi egyesítését*. Ez persze azt jelentette, hogy óriási idegen területeket kell megszerezni valamilyen módon, olyan területeket, amelyekre a románság még mint vándorló pásztornépesség nyomult be, s ahol az évszázadok alatt elszaporodott. Ellentét következett tehát a nagy étvágyú *politikai célok* és a történeti valóság között: ennek

a nem kis ellentétnek az áthidalására használták föl a dákoromán kontinuitás elméletét.

Ugyanakkor persze kétségtelen tény volt, hogy a román emberek tömegei éltek a szomszédos országokban. Az ő sorsukért való aggodás a legnagyobb mértékben jogos volt. Ami elfogadhatatlan, az az idegen népek lebecsülése és a területeik megszerzésére tett erőfeszítések.

Mielőtt a romániai irredenta mozgalom némely vonatkozásáról íránk, vizsgáljuk meg, hogy a román nép a 19–20. század fordulója körüli évtizedekben mely területeken élt, s mekkora volt a lélekszáma.

Tekintettel a balkáni országok elmaradott statisztikai tudományára, a fellelhető adatok nagyon ellentmondásosak. Ezért számukat csak hozzávetőlegesen lehet megadni, a legfontosabb következtetéseket azonban így is le lehet vonni, nevezetesen azokat, hogy *a román etnikum rendkívül szétszórt volt, majdnem mindenütt keverten élt más népekkel, s végül azt, hogy viszonylag gyorsan szaporodott.* Ez utóbbiból egyes romániai politikusok, főleg a nemzeti liberális pártiak, messzemenő következtetéseket vontak le Románia jövőbeli balkáni és kelet-európai szerepéről.

Mivel az első román statisztikai évkönyv csak 1904-ben jelent meg (Anual Statistic al României, București, 1904), ezért más forrásokhoz kell folyamodni a román-ság korábbi lélekszámának megállapításakor.

Viszonylag könnyű a helyzet az Osztrák-Magyar Monarchiabeli románok lélekszámának számbavételekor, ugyanis az osztrák és magyar statisztikai hivatal világhírű volt precíz adatfelvételéről. Mivel a Magyar-

országon élő románok lélekszáma a róluk szóló fejezetekben található, itt csak a ciszlajtániai adatokat adjuk meg. Ezek szerint Ausztriában, tehát mindenekelőtt az 1774-es kücsük-kainaradzsi béke után odacsatolt *Bukovinában* és Bécsben 1880-ban 192 959 fő, 1910-ben pedig 275 814 román élt. *Dimitrie A. Sturdza*, a neves román politikus az 1880-as évek végén írt művében (Európa, Rusia și România. Studiu etnic și politic) *Ficker* alapján (Die Völkerstamme der Österreichischen Monarchie, 1869) a bukovinai románok számát az 1850-es évek végén (1858) 205 800 főre, *Czoernig* alapján pedig (Vertheilung der Völkerstamme in der Österreichischen Monarchie, 1861) 1861-ben 184 718-ra tette. *Nicolae Iorga* az 1905-ben Gothában német nyelven kiadott, a nyugat-európai olvasó számára írt művében (Geschichte des rumänischen Volkes...) a bukovinai románok számát 1890-ben 208 300 főre tette, ami nagyjából megegyezik az osztrák adatokkal.

A *besszarábiai* (román néven Basarabia) románok létszámát Sturdza a Gothai Almanach és az orosz statisztikák alapján egymillióra becsüli, Iorga 1 089 995 főt ad meg 1891-re.

Bulgáriában Strudza szerint mintegy 50 000, Szerbiában pedig körülbelül 150 000 román élt a század végén. Ezt Iorga is megerősítette. Más adatokat ad meg *Constantin Jireček* (Geschichte der Bulgaren, Prag, 1875; magyar kiadása: A bolgárok története, Nagybecskerek, 1899). Ő a bolgár népességgel vegyesen lakó *déli románok* számát 1875-ben 200 000 lélekben adta meg, a *Viddin* körüliekét 14 690-re, a *dobru-*

dzsaiakét 15 512-re tette. Szerinte Szerbiában 127 326 román élt akkor. A *makedorománok* létszámát *Gustav Weigand* német történész valamivel több mint 100 000-re, a román *Nenițescu* pedig 861 000-re becsülte. Ez utóbbi adatot még Iorga is túlzónak tartotta. Strudza az ő számukat 800 090-ben határozta meg, az alábbi bontásban: Albániában 200 000, Epiruszban 250 000, s a tulajdonképpeni Makedóniában 350 000. Az eddig elsoroltak mellett Iorga szerint elszórt román szigetek léteztek a századforduló körül a Dnyeszter mindkét partján, Mogilev és Dubasar térségében, egészen Chersonig, valamint telepesfalvak a Kaukázusban és Galíciában, s néhány román falu az Isztriai félszigeten. Sturdza szerint Görögországban mintegy 30 000 román élt.

Románia adatait sem lehet pontosan megadni. *L. Colescu* egy, a századforduló után a Nemzetközi Statisztikai Intézet számára készült jelentésében Románia lakosainak létszámát 1864-ben 4 093 452 főre tette. 1878-ban 4 485 696 ember élt az országban. A századfordulón a lélekszám 6 millió körül volt. 1918-ra ez a szám 7 250 000-re emelkedett. Tekintettel arra, hogy Románia többnemzetiségű ország volt, nem lehet megállapítani a román etnikum pontos létszámát. Mindent összevetve, *a századforduló utáni években a teljes román etnikum elérhette a tíz milliót. A népességnek körülbelül egyharmada élt a román állam határain kívül.* A szétszórtságnak ez a foka érthető módon bántotta a románság sorsáért aggódókat, ezek közül azonban nem a szomszéd népekkel való megbékélés hívei, hanem az idegen területek megszerzését bármi áron

elérni kívánó személyek nyerték el a hivatalos román politika támogatását.

Mi volt a jellemző a romániai irredentizmusra, és hogyan szerveződött számottevő mozgalmammá?

A román irredentizmus érveléséhez az úgynevezett tudományos érveket mindenekelőtt a történettudomány szállította. A dákoromán kontinuitás történetszemlélete alapozta meg a szomszédos népekkel szembeni idegengyűlöletet, amelybe belejátszott a török kor emléke is, s a minden nacionalizmusra jellemző *nemzeti kizárolagosságra* való törekvést.

A kétségtelenül legfontosabb, legnagyobb hatású, bár korántsem egyedülálló irredenta társadalmi szervezet a *Liga culturală* volt. Több hónapos előkészület után, 1891. január 24-én, a román fejedelemségek egyesülésének évfordulóján alakult, tagjai a bukaresti egyetem tanárai és hallgatói, akademikusok és liberális párti képviselők voltak. Ők azok, akik már 1890 őszén kiadták több európai nyelven a *Memorandum* című politikai brosúrát, amelyben igen durván megtámadták a magyar államot nemzetiségi politikája miatt. A Liga culturală első elnöke *Alexandru Orăscu*, a fővárosi egyetem rektora lett, ami azt bizonyítja, hogy a szervezet nem a kormány szándékai ellenére alakult meg. Legfontosabb célja: az *egész* román etnikum kulturális egységének tudatosítása, s az elnyomott erdélyi románság sorsának megismerttetése az európai közvéleménnyel. A szervezkedés hamarosan kiterjedt az egész országra, már az első évben megalakultak a nagyobb városokban a vidéki fiókok.

A Liga külföldi szekcióinak szerepe is lényeges. Az alapítók szándékait komolyan vették: még az alapítás hónapjában létrehozták az első külföldi fiókot Párizsban. Hogy a román propaganda végső sikeréhez magyarázatot találjunk, mindenekelőtt meg kell vizsgálni az *érvelés-rendszert*, mellyel meg tudták változtatni az európai közvélemény jó részének véleményét az erdélyi kérdésben. Amikor a magyar állam 1896-ban hatalmas pompával, díszmagyarral ünnepelte a *millenniumot*, a romániai irredenta szervezetei készen álltak arra a küzdelemre, amelyben a fő tét Erdély volt.

Tény, hogy az *iredenta român* igen ügyesen alkalmazta a történelmi, politikai érveket, mégpedig minden államban azokat, amelyekkel a legnagyobb hatást lehetett elérni.

Franciaországban a nagy francia forradalom hármas jelszava közül a szabadság és testvériség bizonyult a legjobban használhatónak. A szabadság kategóriája alatt a nemzeti szabadságot, a testvériség alatt pedig a különböző államokban élő románok testvériségét értették. Az egyenlőség jelszava hirdetésének elmaradása azzal a ténnyel magyarázható, hogy a román irredentizmusnak nem volt társadalmi programja. A testvériség jelszavának azonban egy másik eleme is szerepet kapott, nevezetesen a *latin népek testvérisége*. Ezt Franciaországban is sikerrel használták föl a románbarát hangulatkeltésre. A propaganda eszköze volt a fentieken kívül még az is, hogy a németellenes francia körök előtt a magyarságot „németbarát” népnek állították be, amely az osztrák-németekkel 1867-ben azért

lépett szövetségre, hogy elnyomja az ősi kultúrájú, keleti latin népet.

Olaszországban a dákoromán eredet koncepciójával összekapcsolt latin testvériség volt a leggyakrabban használt propagandisztikus jelszó. A másik, talán még az előbbinél is hatásosabb eleme a románság melletti szimpátia felkeltésének az erdélyi románság helyzetének összekapcsolása volt az akkor Ausztriához tartozó *trentinoi olasz nemzeti kisebbség* sorsával. A századforduló után, főleg Nicolae Iorga fellépésétől kezdve, méginkább fokozódott a román irredenta tevékenység Olaszországban. 1911-ben Iorga kezdeményezésére a Liga culturală megünnepelte *Cavour* halálának ötvenedik évfordulóját. A Balkán-háborúk előtt nem sokkal egyértelmű volt a párhuzam Olaszország már megvalósított és Románia még el nem ért nemzeti céljai között. Ezt csak aláhúzta *Cavour* és *Cuza* fejedelem párhuzamba állítása. Természetesen a két nagy államférfi tevékenységében nem az olasz és a román társadalom fölemeléseért tett intézkedéseiket, hanem a nemzet egyesítését emelték ki.

Végezetül a legfontosabb tényező, mely a román irredenta propagandát végképp elfogadhatóvá, sőt elfogadandóvá tette Olaszországban, főleg az 1910-es évektől, a két, hasonló nemzeti célokért küzdő állam *külpolitikai egymásrataltsága* volt abban a korszakban, amikor még mindkettő a hármasszövetség katonai tömbjének volt a tagja, de érdekeik már az antant felé húzták őket. Ilyen összefüggésben azt lehet mondani, hogy a nemzeti egymásratalálás a közös „eredetű” és irányú irredenta törekvés bizonyos vonatkozásokban

közös, de egyelőre másképp ki nem mondható külpolitikai célok burkálul szolgált.

Az *angliai* propaganda-tevékenység a világháború kitörése előtt nem aratott ilyen nagy sikert, mint az említett két másik országban, hiszen Angliában nem lehetett használni sem a latin testvériség, sem a francia forradalom érveit. Ennek ellenére sikerült megnyerni az ügynek néhány neves újságíró, akik közül *R. Seton-Watson* (Scotus Viator), a Times szerkesztőjét kell kiemelni.

Németországban a Liga culturală fiókjai első komolyabb akcióikat az erdélyi Memorandum-per idején indították. A német politikusok és a szellemi élet vezetői közül azonban egyelőre senkit sem tudtak megnyerni, ugyanis a német-osztrák-magyar szövetség ekkor minden ilyent lehetetlenné tett. Az általános magyarellenes hangulatkeltés mégsem volt sikertelen. Az egyik fő érv, mely szerint a magyar régi németellenes nép, amely sokszor szembeszállt a németekkel, megtette a hatását.

Ausztria-Magyarország osztrák felében viszont szép sikernek örvendett a román irredentizmus. Az *ócsehek* és az *ifjúcsehek* pártjai egyek voltak az erdélyi románság helyzetének ürügyén a magyarországi szlovákság ügyének vizsgálatában. A magyarellenes osztrák politikai csoportok is szimpátiát mutattak az erdélyi románság iránt, elsősorban azért, hogy a magyar állam befolyását minél kisebbre szorítsák a Monarchia vezetésében.

Összegezve megállapítható, hogy a *magyarellen*es propaganda elsősorban az antant államokban működött sikerrel.

Kik voltak azok a személyek, akik az irredentizmust szervezték? A nyugaton tanuló egyetemistákon kívül a romániai tudományosság képviselői is, mindenekelőtt a dákoromán kontinuitás alapján álló történészek, régészek találtak utat a nemzetközi tudományos élet csatornáin át a nyugati nyilvánossághoz. A történészek közül Iorga mellett A. D. Xenopol, Grigore Tocilescu, D. Onciul, Vasile Pârvan és I. Ursu nevét említjük. A különböző tudományágakban működő egyetemi tanárok részvétele fontos, hiszen a román értelmiség generációit nevelték ebben a szellemben. Munkások és parasztok alig vettek részt az irredenta mozgalomban, bár történtek kísérletek megszerzésükre. A parasztforradalom körüli években nem volt esély erre. A mozgalomban az értelmiség és a középosztály tagjai alkották a túlnyomó többséget.

Ezek után a következő fontos kérdés: melyek voltak azok a *tartalmi érvek* – nem egy esetben vádak – amelyeket a nagyromán irredenta a nemzetközi porondon Magyarország ellen használt?

A történelemből vett érveket, az úgynevezett *történelmi jogot* akkoriban is napi politikai célkitűzések támogatására használták. Román részről Erdély történelmi autonómiájának, különállásának emlegetése egyértelmű alátámasztása volt a román irredentizmus céljainak.

A *történelmi jellegű érvek* lényege Erdély különállásának hangsúlyozása, mely szerint Erdély a magyarok

beözönlése után megszállás alá került, de a 16. századtól már ismét elszakadt Magyarországtól, s az igen rövid ideig tartó 1848 – 1849-es epizód után újra különvált, sőt 1863-ban román vezetés alá került. 1867-ben ismét Magyarországhoz csatolták, s ez az ősi román ország azóta is idegen megszállás alatt áll, ahol az őslakók elnemzetietlenítése folyik. A jóval megalapozottabb, de erélytelenebb magyar vitairodalom azzal érvelt, hogy Erdély 1526 előtt Magyarországhoz tartozott, utána pedig nem tartomány, hanem önálló állam, a magyar államiság folytatója lett. Ebből következően 1848-ban és 1867-ben Erdélyt *visszacsatolták* Magyarországhoz.

Ami az *etnikai jellegű érveket* illeti, a román irredenták Kelet-Magyarország etnikai viszonyaiból indultak ki. A szerényebb szerzők – mint *Eugen Brote* is *Die rumänische Frage Siebenbürgens und Ungarns* (Berlin, 1895) című könyvében – csak a románok által is lakott területekkel számoltak. Mások egészen a Tiszáig (vagy majdnem addig) terjedő területekre készítettek akkoriban fantasztikusnak mondott tervezeteket. A legfontosabbnak Brote elképzelései tarthatók, mert ezeket a magyarországi román nemzeti párt 1918-as tervei, követelései megszerkesztésekor fel tudta használni. Brote Kelet-Magyarország 18 megyéjét *román nyelvtérületnek* tartotta, melyen a román lakosság többségben él, ennek megfelelően a kultúra intézményeiben, a közigazgatásban is többséget kellene élveznie. A 18 megye összterülete $88\,649,63\text{ km}^2$, *57,55%-os román többséggel* (4 116 876 lakosból 2 369 308 fő), a magyarság 26%-os kisebbségben van (1 070 221 fő) a

németekkel (478 271 fő, ez 11,64%) és egyéb népességgel (198 176 fő, 4,81%) együtt. Az öt támadó korabeli ellenérvek magyar részről tagadták a román nyelvterület kihasításának lehetőségét, mert a szóban forgó megyékben három-öt „népfaj” él, akiknek a jogai csorbát szenvednének. Ezen kívül a Brote által megnevezett 18 megye nagyobb városai közül az 1890-es népszámlálás adatai szerint a románság egyben sem éri el a lakosság felét. A magyar érvelés gondolatmenetéből nem véletlenül maradt ki az az érv, hogy a román irredenta csekély, 57,55%-os többség alapján követel külön nyelvterületet, míg a nem-románok száma 40% fölött van, ugyanis Magyarország *egészében* a százalékarány magyarok és nem magyarok között hasonló volt. Pedig éppen ezek az adatok mutatták a román és a magyar nép egymásra utaltságát, amit egyik fél sem vett, mert nem vehetett komolyan a *nemzeti kizárólagosságukra* való törekvésük miatt.

A szűkebben vett *kulturális kérdések* közül a román propaganda a legnagyobb teret az *iskolarendszernek* szentelte, azt állítva, hogy a magyarosítás ezen a területen a legveszedelmesebb az erdélyi románságra nézve. Ezt cáfolja az az adat, amely szerint a magyarországi románok közül 100-ból 96-an nem tudtak magyarul.

A román irredenta tisztán *politikai jellegű céljai* tehát a fenti történelmi, etnikai és kulturális érvekből következtek.

A magyarok Erdély elszakításának román részről jelentkező igényére igen érzékenyen reagáltak. Úgy érveltek, hogy mivel az Osztrák-Magyar Monarchia az európai hatalmi egyensúly biztosítója, ezért határainak

megbontása, vagyis Magyarország integritásának megsértése az európai békét veszélyeztetné. A román irredenta ugyanezt az érvet használta, mondván: „Az erdélyi románok ellen történt támadások veszélyt jelentenek Európa békéjére, kiváltképpen pedig nemzeti fejlődésünkre.” A béke veszélyeztetésével való érvelés természetesen mindkét oldalon manipulatív eszköz volt. Magyar oldalon felelős pozícióban 1918-ig, Jászi Oszkárig, senki sem jutott el az autonómiáról, föderációról való tárgyalás gondolataig. Sőt nyíltan kimondták az akkor a magyar félnek kedvező realitást: Erdély elszakítása Magyarországtól „nem lehet sem vitatkozás, sem érvelés tárgya. Ez egyszerűen hatalmi kérdés, fegyverek kérdése... Ha Ausztria oly hatalmas ellenfél által megveretnék, amely le tudná szorítani az összes európai érdekeket, felbontva a Monarchiát, Erdélyt kiszakítaná a magyar állam közösségéből és Romániához csatolná, ez olyan hatalmi tény lenne, mely esetleg bevégzett actust hozna létre. Ezzel szemben hasztalan volna a jogra való minden hivatkozás...”

Az első jelentős változás a román irredenta mozgalomban 1894-től figyelhető meg. A Memorandum-per az irredenta mozgalom vezetőinek fellépésében annyiban hozott változást, hogy most már *kulturális* jelszavaik mellé *politikai* elképzeléseket illesztettek, magyarellenességük eldurvult. Új szellem legközelebb a huszadik század első évtizedének közepétől jelentkezett az irredentizmusban.

1906-ban a román parlament elismerte a Ligát erkölcsi és jogi személynek. Ekkoriban adta föl az erdélyi románság fiatalabb csoportja az évtizedeken át gya-

korolt politikai passzivitást. Az új szellemet fémjelzi a Liga 1909-ben Iaşiban tartott közgyűlése, amelyen az irredentának a román külpolitikához való viszonyáról volt szó. A határozati javaslat ezt mondotta ki: „A Liga culturală nem helyesli azt a külpolitikát, amelyik kizárólag azt a szomszédságunkban lévő nagyhatalmat támogatja, amelyik *román területet tart birtokában*, a román kultúra elnyomásával tesz kísérletet 4 000 000 (!) románnak lelkiileg való megsemmisítésére. Új külpolitikai irányt kívánnak. Ez az új külpolitikai irány, kiindulva a román faj egységének tudatából, minden tekintetben való érdekközösségéből, valamint a román államnak ezekből logikailag következő hivatásából, közeledést keres Balkán-félszigeti szomszédaihoz, amelyeket ugyanaz a régi, internacionális jellegű, a hódításra és a nemzeti törekvések elnyomására támaszkodó nagyhatalom fenyeget és károsít meg. Keresi a közeledést azért, hogy Balkán-félszigeti szomszédait megnyerje, és hogy ebben a szent nemzeti ideálok megvalósítására szolgáló egyesülésben Románia, a kultúra és a szabadság e régi kelet-európai tűzhelye, *az őt megillető döntő helyet elfoglalhassa*”.

Rendkívül fontosnak kell tartani ezt a nyilatkozatot, amely azt mutatja, hogy a román irredenták egyértelműen ráléptek a *területi követelések* útjára, s ennek megvalósítási módját is megadják: összefogás a Monarchia-ellenes balkáni államokkal.

Ekkortól vált a román irredentizmus egyik fontos jellemzőjévé a *militarizmus*, amely a világháborúban válik majd döntő jelentőségűvé, amikor Románia háborúba lépését szorgalmazza az antant mellett. A ro-

mán hadsereg oktatási intézményeiben már jóval a századforduló előtt megjelent az irredentizmus, több katonai tankönyvben Magyarország elleni román katonai támadás terveit oktatták. A román irredenta mozgalmak kutatója, *Jancsó Benedek* írta le, hogy maga *Alexandru Avarescu*, 1916-ban az egyik román hadsereg parancsnoka, már 1891-ben, százados korában írt egy tanulmányt, amelyben egy, Magyarország elleni fegyveres támadás lehetőségeit kutatta. Leírta Avarescu, hogy Románia a Monarchiát önmagában nem támadhatja meg, csak abban az esetben, ha a Monarchia ellenségeinek szükségük lesz Romániára, vagy ha Magyarország elszakadna Ausztriától. „Ebben az esetben – írta – a következő két esettel állanánk szemben: a/ offenzíva a mi részünkről Budapest felé; b/ offenzíva magyar részről Bukarest irányában.” Így látta egy román katonatiszt a két ország viszonyát, már 100 évvel ezelőtt. Ezután pedig részletesen kidolgozta a Magyarország elleni támadás tervét, katonai földrajzi szempontok alapján. Tanulmányát nemcsak a *România Militară* című folyóiratban tette közzé, hanem könyv formájában is, ami azt jelenti, hogy ez akkoriban piac-képes elképzelésnek számított. Több más forrás is azt bizonyítja, hogy a román hadsereg tisztikarát magyarellenes szellemben képezték ki.

Hamarosan eljött az alkalom a militarizmus vizsgájára. A román irredentizmus az 1908-as boszniai válság idején nagy reményeket táplált (ennek is volt az eredménye az 1909-es, új külpolitikát követelő Ligarhatározat), de ezek a vágyak, igaz, más irányban, Bulgária felé 1913 nyarán, a második Balkán-háborúban

váltak valósággá. Romániának ez a sikere, melyet éppen a Monarchia diplomáciai közbelépésével szemben ért el, a dualista birodalomban élő románok nemzeti érzését természetes módon megnövelte. *Nicolae Filipescu* miniszter még 1913 őszén, nem sokkal a bukaresti békekötés után nyíltan megtámadta a Monarchiát: szerinte Románia szövetségese nem a szövetségi hűségnek megfelelően járt el, s a román sikerek annak köszönhetőek, hogy Románia önállóan cselekedett. A jövőre nézve nagy fontosságúak voltak azok a szavai, amelyekkel országa esetleges új külpolitikai tájékozódásáról szólt.

A romániai politikai hatalomban egymást váltó két nagy párt vezetői általában azonos módon gondolkodtak a magyarországi románságról. Természetes, hogy a nyugati politikusok az évek hosszú során elhangzó megnyilvánulásaikból kikövetkeztethették, hogy Románia befolyásolása legkönnyebben, egyben a legnagyobb hatásfokkal az erdélyi kérdés támogatása segítségével történhet. Tény azonban, hogy az antant államok politikusai a román állam nemzeti aspirációit csak azért és csak annyiban vették figyelembe és támogatták, amiért és amennyiben ez utóbbiak szolgálták, vagy a jövőben bármilyen összefüggésben szolgálhatták az illető nyugati állam politikáját. Tehát a román irredenta törekvés antant támogatása precízen átgondolt, külpolitikai célzatú, de a nemzeti kérdés mezébe öltöztetett manipulatív politikai eszköz volt. Egyszóval a román propaganda azért lehetett sikeres, mert hosszútávú céljai egybeestek az antant-államok, elsősorban Franciaország politikai célkitűzéseivel.

Úgy érkezett el az 1914. év nyara, hogy a magyar állam szinte semmit sem tett a román irredentizmus ellen. A bécsi külügyminisztériumban, majd később Budapesten is úgy értékelték, hogy csak a háború oldhatja meg a hatalmi és nemzeti kérdések szövevényét.

A román irredenták tevékenysége sikerrel járt, s bár nyilvánvaló, hogy önerejéből soha nem lett volna képes más államok területeit elszakítani, mégis *megteremtette politikai és lelki alapját Nagy-Románia létrehozásának*. Az 1914. év meghozta számára annak lehetőségét is, hogy az addig hangoztatott tételeit történelmi cselekedetekre válthassa. Augusztus első hónapjaiban megtörténtek a hadüzenetek, ugyanakkor összeült a román koronatanács és kinyilvánította semlegességét.

Ezzel egyidőben a román irredenták vezérkara kiadta az új jelszót: *háborút*, minden román politikai egyesítéséért!

Nagy-Románia megteremtése (1918 – 1920)

Az 1916-os bukaresti titkos szerződés minden területi vonatkozása érvényét veszítette azzal, hogy Románia különbékét kötött az ellenséggel. Ezért is szükség volt az irredenta propaganda fokozására a háború utolsó hónapjaiban. A háború végétől pedig a francia kormányt, amelybe Románia minden reményét vetette, igényeik elismerése céljából állandóan sürgették a román politikusok, de nemcsak ők, hanem a király is Párizsba akart utazni e célból, s a bukaresti francia követ, Saint-Aulaire is sürgette kormányát.

Eközben a magyar forradalom vezetője, *Károlyi Mihály* november 13-án Belgrádban katonai egyezményt kötött a balkáni antant-erők főparancsnokával, *Franchet d'Esperey*-vel. Az egyezmény félreérthetetlenül kimondotta, hogy Magyarország területi integritása megmarad, az antant csapatok csak a Maros folyóig hatolhatnak az országba, illetve csak stratégiai pontokat foglalhatnak el. A kormányhatalom viszont a demarkációs vonaltól (Maros) délre is magyar marad.

Ez a kedvezőtlen döntés igen fontos lépésre kényszerítette a román kormányt: a világháború befejezése után elrendelte az általános mozgósítást, s megindította csapatait Kelet-Magyarország megszállására. A Marosig mint antant-csapatok szerepeltek a román egységek a román kormány nyilatkozataiban. December 1-jéig elérték a Marost, azután Berthelot tábornok volt segítségükre: messze túllépve hatáskörét, december 15-én „engedélyezte” a román csapatoknak a demarkációs vonal átlépését. Ezen a napon Berthelot táviratot inté-

zett a főparancsnokhoz, Franchet d'Esperey-hez, melyben úgy állította be a román előnyomulást, hogy annak csak egyes stratégiai pontok (Máramaros-sziget, Nagybánya, Szatmárnémeti, Nagykároly, Dés, Kolozsvár, Nagyvárad, Arad) megszállása a célja. A főparancsnok természetesen azonnal megtáviratozta Berthelotnak és a francia kormánynak a hatásköri túllépést. Berthelot ennek ellenére sem állította le a jogtalan területfoglalást. Annak ellenére sem, hogy a Budapestre küldött antant katonai bizottság vezetője, *Fernand Vix* francia alezredes írásban jelentette, hogy a magyar kormány tiltakozásai és panaszai a román megszállással kapcsolatban jogosak és megalapozottak. A francia kormány végül karácsony előtt Berthelottal szemben a balkáni haderők főparancsnokának az álláspontját fogadta el. Erre Berthelot jelentette, hogy leállította a román előnyomulást. A román megszállók december 24-én kaptak ugyan egy ilyen parancsot, de ezt nem vették figyelembe: még aznap két román ezred megszállta Kolozsvárt. Ebben a városban voltak a magyar kormány legfontosabb államhatalmi és katonai szervei, a *kelet-magyarországi főkormánybiztosság* és a *katonai főparancsnokság*. Ezek vezetői nem sokkal később azt jelentették Budapestre, hogy román tisztek e szervek helyiségeiben a magyar feliratokat lovaglópálcájukkal verték le, majd a főkormánybiztosság vezetőjét, Apáthy Istvánt, a világhírű biológus egyetemi tanárt letartóztatták és bebörtönözték. Az ellene felhozott vád megegyezett a vele együtt őrizetbe vett magyar püspökök ellen felhozottakkal, miszerint bolsevik tevékenységet folytattak. Ezek után a román megszálló hadsereg

minden akadály nélkül folytatta az előnyomulást Magyarországon, egyedül bizonyos magyar katonai egységek vették föl a küzdelmet velük.

Eközben a magyarországi románok számára a magyar forradalom, miután megszüntette a dualizmust, s nagy lépésekben haladt a magyar függetlenség megteremtése felé (önálló hadseregszervezése, magyar külügyminisztérium megalakítása, stb.), szabaddá tette a szervezkedést. Azok az erdélyi román politikusok, akik a háború alatt bukaresti tanácsra a legfeudálisabb ízű hűségnyilatkozatokat tették, ismét szervezkedni kezdtek. 1918. november elején Aradon létrehozták a *román nemzeti tanácsot*. Ez a szerv november 9-én levelet intézett a magyar kormányhoz, amelyben a román hatalomátvétel engedélyezését követelte a teljes Kelet-Magyarország fölött. A Károlyi vezette kormány nem lépett fel velük szemben ellenségesen, bár a világ valamennyi kormánya így tett volna, hanem demokratikus nemzetiségi politikája szellemében *Jászi Oszkárt*, a magyarországi nemzetiségek ügyeinek rendezésével megbízott minisztert kormányküldöttség élén Aradra küldte, hogy tárgyaljon velük.

Jászi és a kormányküldöttség tagjai a magyar államhatárok megőrzése mellett teljes területi, közigazgatási, kulturális autonómiát ajánlottak a román nemzetiségnek. A román nemzeti tanács tagjai, akik személy szerint jórészt a román parlamenti képviselőkkel voltak azonosak, akkor már ismét titkos kapcsolatban voltak a bukaresti kormánnyal. Nemegyszer sürgették a román kormányt: mielőbb küldjék csapataikat, hogy leverjék a magyar „bolsevizmust”. Pedig akkor még szó sem volt

Magyarországon bolsevizmusról, hanem e sovíniszta román politikusok a keleti magyar területeket akarták Romániához csatolni.

Mivel a román kormány és külön Brătianu is azt üzenté vissza, hogy valamilyen népgyűlési határozattal mondassák ki Kelet-Magyarország Romániához csatolását, a román nemzeti tanács 1918. december 1-jén megrendezte a gyulafehérvári román nagygyűlést. Százezer román jött ott össze, nagy részük paraszt, akik társadalmi helyzetük megváltoztatását várták. Ehelyett a nemzeti tanács és a román püspökök fölolvasták nekik a már előre elkészített *gyulafehérvári pontokat*. Ezek mindenekelőtt kimondták Kelet-Magyarország „örök időkre” szóló csatlakozását Romániához. Hozzátektek még mindenféle ígéreteket a nép számára, de ezekből soha nem lett semmi. A gyulafehérvári döntésre viszont hivatkozhattak Bukarestben a román politikusok, akik immár az erdélyi kérdés erőszakos megoldásának az útjára léptek. Nagyon fontos annak a ténynek a megállapítása, hogy Kelet-Magyarország többi, ott élő népét (magyarok, németek, szerbek, szlovákok, stb.), akik számszerű többségben voltak, egyáltalán meg sem kérdezték a demokráciáról beszélő román nemzeti tanács vezetői. Ennek az a nyilvánvaló oka, hogy ezek a népek jól ismerték a romániai viszonyokat, s egyáltalán nem akartak a Magyar Népköztársaságból (ez lett az új Magyarország neve) a Román Királyságba kerülni.

Eközben Romániában 1918. december 12-én a Coandă-kormányt fölváltotta az újabb Brătianu-kormány, annak ellenére, hogy a franciák eredeti jelölt-

je Take Ionescu volt. A francia külügyminiszter kijelentette, hogy az 1916-os bukaresti titkos szerződés semmissé vált, s új megállapodással kell szabályozni Románia igényeit. Ez a nyilatkozat nagy hatást váltott ki Bukarestben. Ráadásul a vegyes lakosságú Bácska és Bánság ügyében konfliktus keletkezett a magyar állam átmeneti meggyengülését kihasználó két kis állam, Románia és Szerbia között. Brătianu kijelentette, ha az antant nem ismeri el Románia 1916-os „igényeit”, kormánya lemond. December végén a bukaresti hivatalos lap, a *Monitorul oficial* bejelentette Kelet-Magyarország és Románia egyesülését – ez méginkább fokozta az antanttal való ellentétet, ugyanis ezt Bukarest önhatalmú lépéseként értékelték. Válaszként a román kormány siettetette csapatai előrehaladását Magyarország területén: mindenképpen kész helyzet elé akarták állítani az antantot. A királyi román hadsereg 1919 januárjában már a Királyhágónál állt, ahonnan viszont már nem tudtak kijutni a Tiszántúlra, mert az időközben megszervezett *Székely Hadosztály* egységei megállították őket. Akkor végre a legfelső francia szervek is döntöttek. Berthelot tábornok ugyan így jelentett Párizsba: „Vagy megszerezzük Romániát mint gyarmatot (colonie), vagy elveszítjük.” Ennek ellenére január 21-én Franchet d’Esperey tábornok parancsot adott a román előrenyomulás megállítására. Nem volt ez véletlen, ugyanis az erdélyi helyzetet jól ismerő Vix alezre-des így jelentett feletteseinek: „hangosan tiltakozom a román szervek ténykedése ellen, akik növekvő felelőtlenséggel veszik semmibe a főparancsnok által kötött (belgrádi) konvenciót, és Berthelot tábornok akciója

ellen, aki a visszaéléseket fedezve nyilvánvalóan nem érti, milyen súlyosan károsítja Franciaország jó hírét, hiszen egy lényegében francia bizottságot bíztak meg azzal, hogy örködjék minden féllel szemben a létesített konvenciók lojális alkalmazása felett.” Néhány nappal később, 1919. január 24-én Clemenceau francia miniszterelnök levélben fordult Berthelot-hoz. Ebben így írt: „Az egyetlen kérés, amellyel ma Önhöz fordulok, hogy igyekezzék elfogulatlan kritikát gyakorolni Románia követelései felett. Brătianu úr nem áll messze attól, hogy az antantot vádolja azokért a súlyos hibákért, amelyeket saját maga követett el. Hagyjuk meg neki a tárgyalás eme fajtájának privilégiumát.” Január 28-án pedig Clemenceau határozott utasítást adott az erdélyi román csapatok megállítására: „Új rendelkezésig Magyarországon és Erdélyben semmiféle akciót nem lehet végrehajtani”, a területi döntéseket majd a békekonferencia fogja kimondani.

Hiába állították meg a román csapatokat, a történeti Erdély akkorra már román megszállás alá került. Minden elképzelhető eszközzel megindult és január-februárban be is fejeződött az erdélyi magyar államhatalmi szervek szétfűzése. A román hadsereg tisztikara és az állambiztonsági szervek 1907-ben nyilvánosan megmutatkozott brutalitása most Magyarországon szedte áldozatait: erőszakosságokat, rablásokat, sőt gyilkosságokat követtek el a teljesen védtelen magyar és egyéb nemzetiségű polgári lakosság ellen. A Károlyi-kormány elhatározta, hogy könyv alakban fogja kiadni az ezekről az atrocitásokról készült dokumentumokat, így ezek – bár a könyv nem készült el – nap-

jainkban is olvashatóak a budapesti levéltárakban. Kiderül ezekből a forrásokból, hogy a román hadsereg a magyar lakosság nagy tömegeit romániai kényszermunkára vitte, leszereltette a kórházakat, igen sok helyen elvette a lakosok különféle vagyontárgyait ellenszolgáltatás nélkül. Hihetetlen mennyiségű állami vagyont, vasúti anyagokat, terményeket szállítottak ki az országból. Megfigyelhető a rendelkezésre álló források alapján, hogy a román hadsereg tisztjei különös kegyetlenséggel léptek föl a szocialisták és a zsidók ellen. Bevezették az akkor már csak Romániában érvényben lévő nyilvános botbüntetést: egy-egy magyarlakta helység megszállása rendszerint azzal kezdődött, hogy a városi előljárókat a főtéren nyilvánosan megbotozták, természetesen kötelező lakossági részvétel mellett. Ezekbe sokan belehaltak, mások nyomorékká váltak. Az idegen megszállók elfoglalták a bányákat, megakadályozták a szén és a gáz Magyarország meg nem szállt részeibe szállítását. Jórészt leállt a budapesti fűtés és világítás. Erdély gazdag arany- és ezüstbányáinak minden termékét Romániába vitték. A legsúlyosabb a színmagyar Székelyföldön volt a terror. Azokat a tisztviselőket, akik nem tettek hivatali esküt a román államra, megbotozták, internálták. – A sort *sok száz* oldalon folytathatnánk.

A román hadsereg ilyen jellegű tevékenységének célja nyilvánvalóan a magyar lakosság megfélemlítése volt. Ez csak rövid ideig sikerült, ugyanis hiába égették el nyilvánosan az Erdélybe valahogyan bejutó magyar köztársasági újságokat (Világ, Magyarország, Népszava), az új magyar hadseregszervezésről szóló hírek

bejutottak a megszállási zónába. A lakosság több helyi jellegű akció után (például a zsilvölgyi bányavidék bányászai szabályos ütközeteket vívtak a román egységekkel), 1919 januárjában, amikor a Székely Hadosztály csapatai megállították a megszállókat az erdélyi határhegyekben általános sztrájk tört ki a megszállt területeken. Brătianunak, az 1907-es belügyminiszternek megvoltak a maga eszközei: a lakosság elleni terror csak fokozódott. Ez olyan hatalmas méretű volt, hogy csak a román megszállás első öt évében, 1918 – 1922 között 197 000 erdélyi magyar lakos menekült Magyarországra.

Ennek ellenére a román kormány folytatta beolvasztási politikáját. Erdélyben 1918. december elején szervezték meg a román nemzeti tanács politikusaiból a *kormányzótanácsot* (Consiliul Dirigent), amelynek legfontosabb célja Erdély Romániába való beolvasztása lett. Amikor Bukarestben érkezettnek látták az időt, ezt az erdélyi román szervezet fölőszlalták, s attól kezdve egyre több összetűzés történt immár Nagy-Románián belül a bukaresti és az erdélyi román politikusok között.

Hasonló események játszódtak le Bukovinában is. 1918. november 28-án a bukovinai román nemzeti tanács kimondta a terület örök időkre való csatlakozását Romániához. Dobrudzsát egyszerűen ismét birtokba vette a román hadsereg, s e területen ismét berendezkedett a romániai közigazgatás.

Ezek után kezdődött meg Párizsban 1919 január közepén a nemzetközi békekonferencia. Magyarországot meg sem hívták, róla nélküle döntöttek. Több román

politikus a francia fővárosba utazott, hogy minden körülmények között legalább utólag elfogadtassák a nagyhatalmakkal a területfoglalásokat. Románia ígényeit 1919. február 1-jén Brătianu terjesztette a konferencia elé. Románia Erdélyre vonatkozó politikájának régi szabályai szerint egyszerűen valótlan etnikai adatokat adott meg. Kijelentette például, hogy Erdélyben a lakosság 72%-a román nemzetiségű. Valójában a történeti Erdélyben 53,8% volt akkor a románság aránya, a román hadsereg által elfoglalt részeken ennél is kisebb. Amikor pedig *Lloyd George* megkérdezte, hogy az ott élő magyarokat miért nem kérdezték meg, amikor megszállták Erdélyt, Brătianu így válaszolt: „Románia azért harcolt, hogy akaratát rákényszerítse Erdélyben a magyar kisebbségre.” Valamint kijelentette: „ezeknek a területeknek vissza kell kerülniük Romániához”. Kétségtelen tény, hogy például Bukovina 1774 előtt Moldvához tartozott, de az is tény, hogy Kelet-Magyarország, benne Erdély soha nem tartozott Romániához. Brătianu megfogalmazása tehát nem az igazságot, hanem a román politikusok történelemfelfogását mutatja.

Nincs mód a Románia nyugati határaival kapcsolatos vitákat részletesen ismertetni. A román küldöttség tudta, hogy a nekik ígért 1916-os „határvonalat” nem tudják elérni, ezért az Orosháza – Békéscsaba - Debrecen *vasútvonalat* követelte. Vasútvonalat, ugyanis az a terület színmagyar volt, viszont gazdasági és főleg stratégiai kérdéseket föl lehetett vetni. E vonalat nem fogadták el, a vita folyt tovább. Végül kialakítottak egy demarkációs területet, amely a Vásárosnamény – Deb-

recen – Békéscsaba - Szeged vonal és az ettől keletre lévő Nagykároly – Nagyvárad - Arad vonal közötti széles területsávról akarta visszaparancsolni a magyar csapatokat. Vix az erről szóló döntést 1919. március 20-án adta át Károlyi Mihálynak és kormányának. Ez természetesen nem fogadta el a megalázó döntést – másnap kikiáltották a Tanácsköztársaságot.

A kommunista-szociáldemokrata hatalomátvétel nagyszerű érvként jött számításba Bukarest és a párizsi román delegáció számára. Románia ugyanis már hónapok óta a magyar „bolsevizmus” elleni fellépést sürgette, felajánlkozva ennek végrehajtására. Emellett 1919 tavaszától a francia kormány egyre nagyobb mértékben számításba vette Románia részvételét az Oroszország elleni fegyveres támadásban. Ahhoz pedig, hogy Románia nyugodtan fordulhasson kelet felé, biztosítani kellett nyugati határait. 1919 tavaszától a magyar-román határvonalat gyakorlatilag véglegesnek lehet tekinteni. 1919. május 8-án tárgyalta a külügyminiszterek tanácsa a román-magyar határ ügyét. Nagyjából a fent említett demarkációs terület keleti vonalát fogadták el államhatárként. Hogy a bizottságok mennyire hamis adatok alapján dolgoztak, jól mutatja, hogy Tardieu kijelenthette: csak mintegy 600 000 magyar marad Romániában. Ezzel szemben a valós adat: 1 670 000 magyar volt a megkérdezés nélkül átcsatoltak száma, nem beszélve a többi nemzetiségről. Ezzel mit sem törődve, május 12-én a Legfelsőbb Tanács jóváhagyta a román-magyar határt. Akkoriban indultak meg egyébként a romániai olajmezők francia és angol kiaknázásáról folyó tárgyalások is.

Románia hamar kialakította álláspontját a magyarországi Tanácsköztársasággal kapcsolatban. Egy héttel a kikiáltása után vállalkozott arra, hogy amennyiben nyugatról megfelelő támogatást kap, csapatait megindítja Budapest felé. Erre 1919. április 16-án került sor. Május 1-jén elérték a Tiszát, onnan júliusban folytatták az előnyomulást Budapest irányába. Augusztus 4-én foglalták el a fővárost, s az év végéig az országban maradtak. Az e könyvben már említett *Jancsó Benedek* végignézte a román csapatok budapesti bevonulását. Erre így emlékezett vissza:

„Trombita harsan a Margit-híd felől. Lándzsás román roşior járőrség lovagol előre. Nyomában vonul a Dunántúlra az okkupáló román királyi hadsereg egy dandára. Az utca két oldalán bámuló embertömeg. Egyesek halkán vitatkoznak, hogy miféle csapatok? Franciák! erősíti az egyik, a másik meg azt vitatja, hogy olaszok! Senki sem akarta elhinni, hogy Budapestre a győztes oláhok vonultak be. Mikor a moldovai vadászok, kik az olasz bersaglierikéhez némileg hasonló kalapszerű föveget viselnek, elvonultak, a közönség közül valaki kíváncsian odakiáltja: Italieni?! Büszkén hangzik egy fiatal tiszt ajkáról a válasz: Non Messieurs! Rumani! Ezt a menetet is födeles kocsi zárja be. Idősebb pópa – a dandár főpapja – ül benne teljes egyházi ornátusban. Záróképe egy történeti jelenetnek, egy földre tiport, meggyalázott szerencsétlen nemzet tragédiájának. A menet elvonul. Megy, hogy előzőnölje és kirabolja a Dunántúl magyar népét is. És én ott állok egy helyben az utcán, utánok nézve, mint tegnap reggel a menekülő vöröseknek. Ott állok eltom-

pult elmével, elfásult szívvel. Még csak könny sincs szememben! Megértem könnyek nélkül, tompa és néma fájdalomban hazám és nemzetem legnagyobb szégyenét, a románok diadalmas bevonulását Budapestre.”

Nem túlzás sajnos, a román királyi hadsereg valóban kifosztotta a teljes Kelet-Magyarországot. Ennek hiteles forrásait őrzik a budapesti levéltárak. S ebben korántsem csak a román közkatonák a felelősek, hanem a bukaresti politikai vezetés. Maga Brătianu, a román miniszterelnök jelentette ki az országgyűlésben: „Magyarországot a lehető legjobban meg kell gyöngítenünk.” Ennek érdekében valósította meg a román hadsereg Magyarország területén a fehérterrort és a lakosság kirablását.

A magyar-román határvonal nemzetközi jogi véglegesítésére akkor került sor, amikor Magyarországgal aláírták a trianoni békeszerződést (1920. június 4.). Ez a szerződés szentesítette a román hadsereg hódításait is, amit a magyar nép természetesen soha nem tudott elfogadni.

Románia keleti és délkeleti határai hasonló módon jöttek létre. Az Oroszország elleni fellépése jutalmául Románia megtarthatta Besszarábiát, azt a területet, amelyet 1918 tavaszán német és osztrák-magyar hallgatólágos beleegyezéssel szerzett meg addigi szövetségétől, Oroszországtól. 1919. november 27-én pedig Neuilly-ben aláírták a békét Bulgáriával.

Románia tehát, bár a háborút a frontokon elveszítette, mégis győztesként került ki belőle. Területe és népessége megnőtt, a „román nagyság” tudata töltötte el a politikusokat. Hatalmas gazdasági erőforrásokat kapott

az ország, mindenekelőtt Magyarországtól. Így aztán az 1914-ben 137 903 km²-es Románia 1920-ban 294 967 km²-re növekedett. A megművelt földterület 6,6 millió hektárról 14,6 millióra nőtt. Az ipari potenciál 235%-kal lett nagyobb, ezen belül egyes iparágak nagymértékben megnövelték potenciáljukat. Ide tartozott az elektromosipar 429,4%-os, és a vegyipar 320,9%-os növekedéssel.

Románia iparának valamivel több, mint 50%-a volt a magyar területeken. Csak Magyarországból 103 000 km²-t ítéltek oda, 5,24 millió lakossal. Ez a régi Magyarország területének 36,2%-át, lakosságának 28,7%-át tette ki.

A Magyarországtól Romániához került anyagi javak felsorolására a későbbi fejezetekben kerül sor, most csak azt jegyzem meg, hogy közvetlenül a világháború előtt Magyarországon az iparban rohamos növekedés következett be. Ennek megfelelően Erdélyben a bányászat, a vasipar és az élelmiszeripar mellett gyors fejlődésnek indult a textilipar és a fafeldolgozás. Akkoriban a később Romániához került területeken a kis- és középvüzemek száma elérte a 43 700-at, s mintegy 80 000 kézművesműhely működött. A széntermelés a kelet-magyarországi bányákban 1915-ben több mint 19 millió tonnát tett ki.

Természetesen voltak kedvezőtlen eredményei is a hódításoknak. Románia lélekszáma 7 904 104 főről 17 393 149 főre emelkedett, de ezeknek túl nagy része volt idegen anyanyelvű. Pontos arányokat lehetetlen közölni. Az egyik legújabb romániai monográfia az 1922-es adatokat így adja meg: 74% román, 8,4%

„székely és magyar”, 5% zsidó, 4,3% német, 3,3% orosz és ukrán”, 5% bolgár, szerb, török, gagauc, stb. (Gagaucok, románul găgăuzi, görög eredetű, törökül beszélő, de görög betűkkel író keresztények.) A jelenlegi román egyetemi tankönyv szerint 1930-ban az alábbi volt a nemzetiségi helyzet Romániában: 18 052 895 lakos, ebből 71,9% román, 7,9% magyar, 4,1% német, 4% zsidó, 3,2% „rutén és ukrán”, 2,3% orosz 2% bolgár, 1,5% cigány, 0,9% török, 0,6% gagauc, 0,3% szerb, horvát, szlovén, 0,3% lengyel, 0,1% görög, 0,3% egyéb nemzetiség. Ezek az adatok a románság javára torzítanak. A magyarság lélekszáma elérte a 10%-ot, de a németek, cigányok, zsidók is többen voltak a népszámlálási adatokban megadottnál. A románok Nagy-Románia lakosságának legföljebb 65-66%-át, azaz kétharmadát tették csak ki.

Az etnikumok elhelyezkedésének megfelelően az utódállamok soknemzetiségűek voltak. Ennek megfelelően a győztes nagyhatalmak öt országgal kisebbségvédelmi egyezményt íratnak alá, Romániával 1919. december 9-én. Ez az egyezmény a faji, nyelvi és vallási kisebbségeknek megadja a polgári szabadságjogok mellett a szabad nyelvhasználat jogát a hivatalokban, az iskolákban és az élet más területein. Megadja a Románia területén lakó, illetve ott született embereknek a román állampolgárságot, beleértve a zsidókat is. Lehetővé teszi az optálást az egykori osztrák és magyar állampolgároknak, ami a Romániából való szabad elköltözést jelentette. Az elköltözők magukkal vihették ingóságaikat, s megtarthatták a Romániában maradó ingatlanuk tulajdonjogát. Románia nemzetiségei szaba-

don alakíthatnak iskolákat, vallási vagy más szociális intézményeket, s „azokban saját nyelvüket szabadon használhatják”. Lehetővé tette a román államnak, hogy a nemzetiségi iskolákban a román nyelvet bevezessék. Románia az egyezmény aláírásával hozzájárult ahhoz, „hogy az erdélyi székely és szász községeknek a román állam ellenőrzése mellett, vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.” Románia ahhoz is hozzájárult, hogy a Nemzetek Szövetsége Tanácsa e kötelezettségek megsértése esetén „alkalmas és hathatós” intézkedéseket fogantatosíthasson. Ez utóbbi, kicsit homályos megfogalmazással jött létre a nemzetközi jogi alapja a Népszövetség kisebbségeket – legalábbis elveiben, de néha a gyakorlatban is – védő politikájának.

E kisebbségi szerződést a román politikusok fölháborodással fogadták, mivel beavatkozásnak érezték Románia belügyeibe. Brătianu miniszterelnök nem volt hajlandó aláírni, inkább lemondott (1919. szeptember 12-én). A királynak írt lemondó levelében ezt azzal indokolta, hogy a nagyhatalmak Főtanácsa figyelmen kívül hagyja az 1916-os bukaresti titkos szerződést. Végül a kisebbségi szerződést a király parancsára C. Coandă tábornok, királyi főhadsegéd, hadtestparancsnok írta alá. Annak ellenére, hogy Románia ezzel alkotmányjogi és nemzetközi garanciákat adott, a kisebbségi egyezményt sem valósították meg a következő években. Nagy-Románia első alkotmányába 1923-ban nem is iktatták bele, azzal az indoklással, hogy ez sértené a román állam szuverenitását.

Valójában azonban nem erről van szó. Sokkal inkább arról a fölismerésről, hogy a fegyveres és nemzetközi jogi kényszerrel létrehozott Románia nem elég erős a nemzeti kisebbségek beolvasztására, hiszen minden két románra jut egy nem-román. Ráadásul a nemzeti kisebbségi lakosság, főleg a legveszedelmesebb magyarság éppen elég jelét adta annak, hogy nem kíván román megszállás alatt élni. Ennek megfelelően a román politikai gondolkodásban és a nemzeti tudatban a Trianon körüli nagy öröm idején megjelent a félelem is. A félelem a jövőtől az ország sorsa miatt.

Ez a félelem teszi majd agresszívvá a két világháború közötti román nemzetiségi politikát, s ez alakítja ki a román kül-, bel- és nemzetiségi politika sajátos hármasságának az egységét; a védekezésnek álcázott belső agresszivitást, mely elsősorban a nemzetiségek ellen irányult.